

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 110 1989

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Ulla-Britta Lagerroth, Margareta Wirmark

Stockholm: Inge Jonsson, Kjell Espmark

Umeå: Sverker R. Ek

Uppsala: Thure Stenström, Lars Furuland, Bengt Landgren

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Slottet ing. AO, 752 37 Uppsala

Distribution: Svenska Litteratursällskapet,
Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. AO, 752 37 Uppsala

Utgiven med understöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* bör vara maskinskrivna med dubbla radavstånd och eventuella noter skall vara samlade i slutet av uppsatsen. Titlar och citat bör vara väl kontrollerade. Observera att korrekturändringar inte kan göras mot manuskriptet

ISBN 91-87666-02-2

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksell Tryckeri, Uppsala 1990

detta. Här finns samma slag av dubbelhet som i överklighetsupplevelsen, och frågan hade varit värd en diskussion.

Även i ett annat avseende borde identitetsproblematiken ha analyserats omsorgsfullare. Det gäller de dialektiska positionsbyten, den pendelrörelse som pågår i författarskapet ända fram till 1973, och som har konsekvenser för den utvecklingslinje Brandorf studerar. Pendlingen upphäver visserligen inte linjen från »förbergad» till »upplöst» men komplicerar den på ett intressant sätt. Redan 1951 proklamerar i Arnérns författarskap en strävan att »bli ingen», men 1963 i *Tvårbalk* avfärdas identitetslösheten som en modeteori. I *Skön och god* sex år senare hävdar huvudpersonen Frans med entusiasm sin identitetslöshet. Så gör även den namnlöse NN i *Vattenvägar* 1973, medan huvudpersonen i samma samlings sista novell säger: »det finns en tudelning som jag inte smusslar undan. Här, ser du, är jag. Där, mitt emot, är allting annat; resten av världen.» Bekännelsen till ett slags fast avgränsad identitet alternerar som synes genomgående med upplösthetsidealet, och vardera förekommer till och med inom den sista behandlade bokens pärmar. Man önskar att Brandorf skulle ha intresserat sig för denna problematik. Det är möjligt att textläsningarna i avhandlingens senare del, de som nu verkar något ytliga och okoncenterade, hade fått en annan lödighet om Brandorf i stället för att ensidigt accentuera »linjen» i författarskapet hade tagit fasta på den antitetiska dynamiken i Arnérns verk.

Mina invändningar mot Sten Brandorfs avhandling är närmast påpekanden om underlåtenhetssynder. I stort utgör framställningen en övertygande forskningsprestation. Den vittnar om skarpsinne, kreativt tänkande och vidsträckt beläsenhet. Som den första verkligt omfattande undersökningen av Sivar Arnérns produktion är den dessutom banbrytande och ett fundament för fortsatt studium av författarskapet.

Kerstin Laitinen

Maria Nikolajeva: *The magic Code. The use of magical patterns in fantasy for children.* (Skrifter utgivna av Svenska barnboksinstitutet, 31.) Almqvist & Wiksell International. Sthlm 1988.

Att en avhandling handlar om barnböcker är numera inget sensationellt. Det har redan gått drygt tio år sedan de första barnlitteraturavhandlingarna inom ämnet litteraturvetenskap publicerades och exakt tio studier har under denna period sett dagens ljus. Maria Nikolajevas är den elfte och den första som ägnar sig åt fantasy litteraturen.

Att välja fantasy litteratur som avhandlingsämne syns i hög grad motiverat. Det är en barnboksgenre som haft stor aktualitet under senare år, lockat många författare och avsett åtskilliga framstående verk. Intresset för fantasy har ökat i samma grad som den realistiska, framför allt den social-realistiska, litteraturen tappat mark. »Sagens utlöpare i modern tid» har Ying Toijer-Nilsson kallat fantasy-berättelserna och deras dominans i utgivningen under 1980-talet

beror bl.a. på det påtagliga engagemanget för saga, myt och fantasi.

The magic Code är titeln på Maria Nikolajevas avhandling och dess underrubrik *The use of magical patterns in fantasy for children* avslöjar författarens intentioner med sitt arbete.

I bokens fyra huvudkapitel, delvis av deskriptiv art, med rubrikerna *The magic space*, *The magic time*, *The magic passage* och *The magic impact* ägnas en genomgång och analys av de mest framträdande berättarstrukturerna, vilka huvudsakligen behandlas kronologiskt, så att även ett historiskt perspektiv kan urskiljas. Det avslutande kapitlet *Conclusions* sammanfattar så de resultat författaren presenterat och ger en övergripande tolkning av tendenser och utvecklingsmöjligheter vad gäller fantasy-genren.

Historiskt är fantasy som genre av ganska sent datum. Jonathan Swift är en tidig föregångsman men i stort står genrens ursprung att finna i romantiken. Startpunkten kan preciseras till E. T. A. Hoffmans Nussknacker und Musekönig från 1816. I denna berättelse är ett barn huvudperson, vilket dittills varit ovanligt. Edith Nesbit är emellertid den som lägger grunden till den moderna fantasy-berättelsen. Hon skapade vid 1900-talets början en ny slags fantasy, där konfrontationen mellan det magiska och det oväntade å ena sidan och det vardagliga och det realistiska å andra sidan var grundläggande. De flesta senare fantasyförfattare under 1900-talets lopp har mer eller mindre influerats av Edith Nesbit. Efter en period av viss stagnation går brittisk fantasy litteratur in i sin guldålder under 50- och 60-talen. Mellanperioden uppvisar dock några lysande undantag som Tolkiens *The Hobbit*, 1937 och Alison Uttley's *A Traveller in Time*, 1939.

Till guldåldersperioden hör författare som C. S. Lewis, Philippa Pearce, Lucy M. Boston, Mary Norton och Alan Garner. De skapar verk som jämfört med Nesbits är mer sofistikerade och mer intellektualiserande. Framväxten av denna nya typ av fantasy sätter Maria Nikolajeva i samband med utvecklingen inom vetenskap och teknologi under 1900-talet. Bl. a. nämns Einsteins relativitetsteori, vilken inneburit en större tolerans mot det oförklarliga och det okända. Gränserna mellan de olika världarna ter sig mindre skarpa, sanningen mindre entydig. Den nya fysikens föreställningar om de oräkneliga världar som kan anas bakom vår egen har emellertid inspirerat och utmanat inte bara fantasyförfattare.

Att modern fantasy är mer komplex och mer dubbelbotnad är i och för sig en relativt trivial slutsats. Förklaringen härtill hittar man heller inte enbart i naturvetenskapernas nya teorier. Även barnlitteraturen i stort har under 1900-talet utvecklats i riktning mot en fördjupad psykologisk beskrivning och mot en större konstnärlighet och medvetenhet om de estetiska uttrycksmedlen.

Maria Nikolajevas avhandling bygger på ett mycket omfattande material; ca 250 fantasy-böcker för barn, huvudsakligen brittiska, publicerade under perioden 1900–1980 samt ett bakgrundsmaterial på ytterligare ca 150 skönlitterära titlar tillhörande angränsande

genrer. Grunden för urvalet är Ruth Lynns bibliografi *Fantasy for children. An Annotated Checklist and Reference Guide* från 1983. Denna referensguide är i första hand avsedd att vara ett hjälpmedel för bibliotekariéer, lärare osv. Den omfattar ca 2000 titlar och Maria Nikolajeva har alltså sållat bort ca 1/4 i enlighet med sin egen arbetsdefinition av termen fantasy.

Det är givetvis alltid förenat med svårigheter att göra ett sample tillräckligt stort och representativt för den typ av undersökning Maria Nikolajeva avser att göra. På många sätt svarar Lynns bibliografi mot de krav man kan ställa. Viss hänsyn måste även tas till vad som är rimligt och praktiskt genomförbart tids- och arbetsmässigt. En icke obetydlig invändning kan dock resas mot Lynns bibliografi. Det rör sig här om ett kvalitetsurval, vilket innebär att s. k. triviallitteratur inte finns med. Detta måste utan tvekan ses som en nackdel. Skall man teckna en helhetsbild av utmärkande drag för en genre bör även den s. k. sämre litteraturen komma med, om inte framställningen skall bli skev och missvisande. Visserligen kan man förmoda att mönster från kvalitetslitteraturen i stor utsträckning tas upp av triviallitteraturen men detta hade då varit värdefullt att få bekräftat.

Maria Nikolajevas avhandling vittnar om en hög ambitionsnivå, röjer en stor beläsenhet och ger prov på en arbetsenergi som är imponerande. *The magic Code* är en genremonografi och det första arbetet i sitt slag inom svensk barnlitteraturforskning med ambitionen att fånga en hel genres särdrag. Ying Toijer Nilssons studie från 1982 *Fantasins underland. Myt och idé i den fantastiska berättelsen* har inte en heltäckande ambition utan begränsar sig till att presentera några centrala författare och blottlägga några huvudströmningar i genren. Göte Klingbergs *De främmande världarna i barn- och ungdomslitteraturen*, 1980, är huvudsakligen att betrakta som en motivstudie.

På svenskt område är *The magic Code* likaså ett av de första arbetena som till sin metod använder strukturalistiska teorier inom litteraturvetenskapen. Den strukturalistiska metoden har aldrig på samma sätt som på kontinenten fått fotfäste i vårt land och det måste ses som en förtjänst att den här prövas så ingående och medvetet. De flesta andra arbeten inom fantasy-området har en annan infallsvinkel och ger t. ex. en historisk överblick, diskuterar motiv, underliggande idéer, budskap, allegorier och symboler.

Maria Nikolajeva är koncentrerad och stram i sitt målmedvetna sökande efter de berättarmönster som kännetecknar fantasy-genren. Med tanke på det omfång som en modern avhandling bör hålla, åligger det också författaren att begränsa sig. Maria Nikolajevas bakgrundsinformation i form av historik m. m. är föredömligt kortfattad. Endast på en punkt blir hennes koncentration en nackdel och bidrar till ett något enöigt och begränsat perspektiv. Det gäller diskussionen av begreppet fantasy som genre, där avhandlingens författaren är väl snabb och kategorisk. En utblick mot vuxenlitteraturen och den allmänna debatten om genrer inom litteraturvetenskapen hade även i detta sammanhang varit berikande.

Internationellt finns en rik teoretisk litteratur om fantasy, som avhandlingsförfattaren förtjänstfullt ori-

enterat sig i. Hur genren skall definieras har ägnats stor möda. En viktig insats har här gjorts av Göte Klingberg, som i flera arbeten sökt genrebestämma fantasylitteraturen.

En klar och entydig definition av genren fantasy existerar knappast. Gränserna till andra genrer som t. ex. sagan, fairy tales, är flytande. Som de mest framträdande dragen i fantasy vill avhandlingsförfattaren se de magiska inslagen, varelser eller händelser i en annars realistisk värld, känslan av något oförklarligt och ett brytande av naturlagarna.

Det unika i fantasy får större relief om genren ses i relation till närbesläktade litteraturtyper som folk- och konstsaor och science fiction, påpekar Maria Nikolajeva med rätta. En skillnad mellan fantasy och saga ligger delvis i texternas längd. Sagan är kortare. Men huvuddistinktionen står enligt Nikolajeva att finna i »the structure of the universe in these genres». Sagan utspelas i en värld, där de övernaturliga inslagen aldrig ifrågasätts av huvudpersonerna. I fantasylitteraturen finns däremot två världar, en verklig och en magisk, och denna två-världsstruktur är unik för fantasy-genren.

Detta konstaterande är en central punkt i avhandlingen och Maria Nikolajeva gör under arbetets gång åtskilliga jämförelser som är skarpsynta och som tydligare än som tidigare gjorts särskiljer dessa litteraturarter. Bl. a. framhålls att sagans värld är dunkel och vag (»det var en gång») vad gäller tid och miljö medan fantasys magiska värld beskrivs konkret och tydligt. Döden framställs alltid som definitiv i fantasy-skildringarna medan så mera sällan är fallet i sagan.

Diskussionen av fantasy som genre är central för barnlitteraturen men bör som jag ovan antytt ses i ett större sammanhang. Det blir inte helt klart i vad mån Maria Nikolajeva skiljer på genren som ett arbetsredskap och som ett historiskt fenomen. En kontinuerlig debatt kring frågor rörande behovet av en logisk indelingsgrund av litteraturen, kriterierna för denna gruppering och den successiva förändring genrererna genomgår har pågått länge. Dessa frågor behandlas på ett generellt plan bl. a. av Welck och Warren i deras klassiska arbete *Litteraturteori* från 1948. Det finns dels den klassiska genre teorin som uppställer regler och föreskrifter à la Aristoteles och den moderna som är deskriptiv och avstår från att ställa upp normer för diktarna.

Den traditionella genreuppdelningen skiljer på drama, epik och lyrik och vi talar av hävd om epos, roman och novell som genrer. Romanen blir ett oerhört vitt begrepp och rymmer i sig flera subgenrer. Om man så vill kan fantasy ses som en subgenre till romanen. Vad gäller fantasy sprängs ofta gränserna mellan barn- och vuxenlitteraturen. Fantasy är i hög grad allålderslitteratur, vilket påpekats av flera forskare.

Att behandla genrens teori och praktik är ett vanskligt men väsentligt företag. Problemet kan angräpas både litteraturhistoriskt och filosofiskt. Ytterligare en komplikation är att förhållandet mellan motiv och genre inte är helt entydigt. Göte Klingberg diskuterar detta i *Barnlitteraturforskning – En introduktion*, där han framhåller att både motiv och genrer i första

hand är att betrakta som vetenskapliga arbetsbegrepp, de är abstraktioner, ett resultat av ett induktivt arbetssätt.

Genrestudiet riktar uppmärksamheten mot litteraturens inre utveckling och på det faktum att böcker påverkar varandra. Böcker imiterar, parodierar, omformar andra böcker. För att teckna en genres historia – t. ex. fantasyns – kan man börja med en inflytelserik bok och spåra litterära ekon av den, något som t. ex. Wellek och Warren föreslår. I sin historik över fantasygenren visar Maria Nikolajeva att ekona från portalfiguren Edith Nesbit under hela 1900-talet förnimms mycket tydligt. Med en modernare litteraturvetenskaplig term kan man här också välja att tala om intertextualitet.

Eftersom denna avhandling är en genremonografi väcker den funderingar hos läsaren över genrebegreppen i sig, deras funktion och giltighet. Denna fråga är mer intrikat än avhandlingen visar. Ett verk kan tillhöra mer än en genre. Genrerna är föränderliga och ett visst mått av godtycke i valet att hänföra en viss bok till en viss genre är i det närmaste oundvikligt. Man stannar för att framhäva några drag eller någon aspekt i ett verk men kunde lika gärna valt att lägga tyngdpunkten på annat sätt.

Maria Nikolajeva föredrar t. ex. att räkna nonsens till fantasy, vilket däremot en forskare som Klingberg inte gör. Det kan som Nikolajeva gör vara befogat att se nonsens mer som ett stilistiskt drag än som en särskild genre, men det kan också finnas fog för att särskilja nonsenslitteraturen från fantasy enligt Klingbergs kriterium att den fantastiska världen skall vara logiskt sammanhängande. Det hade utan tvivel varit en förtjänst om en större medvetenhet om dessa avvägningsproblem genomsyrat framställningen.

Maria Nikolajevas huvudsyfte är att ge en djupare insikt i vad som strukturellt och morfologiskt utmärker fantasy och skiljer den från andra genrer. Ingen forskare har tidigare visat att fantasygenren »possesses a number of features that are only inherent to this genre», framhålls s. 7. Intresset fokuseras på »the regularities, the inner logic of the genre, as well as its variation and the possibilities for constant evolution and transformation». De strukturella element som undersöks är varken motiv eller funktioner utan Maria Nikolajeva myntar i detta sammanhang termen fantasem.

Författarens inriktning är både paradigmatiske och syntagmatiske (s. 23). Intentionen är dels att studera »a wide range of texts and extract the fantasemes that are used to combine the primary and the secondary world», dels att undersöka hur varje fantasem »is placed in a narrative and in what relations it appears with other fantasemes».

I valet av metodiska och teoretiska utgångspunkter har Maria Nikolajeva inspirerats av strömningar inom den lingvistiskt orienterade litteraturvetenskapen såsom rysk formalism, pragmatisk strukturalism och fransk narratologi. Utmärkande för formalismen är dess uppfattning att det litterära ligger i själva framställningssättet, i stilmedlen, i de konstnärliga »greppen», det senare uttrycket introducerat av ryssen Viktor Sklovskij, som författaren refererar till.

Som den strukturella analysens pionjär framstår Vladimir Propp, vars arbete *Sagens morfologi*, 1928, kom att bli utgångspunkt för den narratologi, som senare växt fram som en särskild disciplin inom fransk strukturalism. Den funktionsanalysmodell med särskild tillämpning på folksagan, som utvecklats av Propp, har influerat Maria Nikolajeva, även om hon (s. 22) framhåller att Propps modell inte utan vidare kan appliceras på fantasylitteraturen.

En annan teoretiker som inspirerat Maria Nikolajeva är Michail Bachtin, vars *chronotope*-begrepp hon framgångsrikt använder. Med *chronotope* avses den enhet av tid och rum som utmärker och konstituerar en genre. Yury Lotman, sovjetisk semiotiker och representant för den s. k. Tartuskolan, hör vidare till de teoretiker författaren refererar till liksom den i Frankrike verksamme strukturalisten Tzvetan Todorov, som i sina arbeten utgått från den ryska formalismens allmänna grundsatser.

Min väsentligaste kritik mot Maria Nikolajevas avhandling gäller definitionerna av de termer och begrepp som blir hennes arbetsredskap. Den diskrepans mellan de uppställda målen och resultaten, som jag ibland tycker mig finna, beror huvudsakligen på en viss oklarhet och en del motsägelser främst rörande fantaseme-begreppet.

Denna term definieras under arbetets gång vid flera tillfällen och vid varje tillfälle på skiftande sätt. Den framtonar därmed som ett mycket vidsträckt begrepp, som kan stå för de mest skilda ting. Följden härav blir att detta arbetsredskap framstår som ganska verkningslöst.

Begreppet fantaseme är skapat i analogi med begreppet mytem, som används i mytforskning och som har strukturalisten och antropologen Claude Lévi-Strauss till upphovsman. Mytem är mytens minsta enhet – i analogi med fonem och morfem – och enligt Lévi-Strauss består en myt av några få grundtyper av mytem. Detta har han exemplifierat genom en analys av Oidipus-myten.

Det låter onekligen bestickande att se en analogi mellan myt och fantasy och skapa ett analysredskap med utgångspunkt härifrån. Men för det första är myten betydligt mer homogen som litterärt material än fantasylitteraturen och för det andra har Lévi-Strauss kritiserats en hel del för sitt mytem-begrepp, en kritik som Nikolajeva bortser från. Med termen fantaseme avses »literary devices used to introduce the extraordinary into the narrative» såsom den första definitionen lyder (s. 23). Vidare beskrivs termen som »a recurrent narrative element inherent in fantasy as a genre». Fantasemen kan ibland »coincide with motifs or functions» men är oftare »a wider notion and motifs and functions become subordinated fantasemes or simply are their variables». Spännvidden är således stor. Fantasemen kan »expand into a whole text» men också »be confined to a small narrative detail».

Vidare understryks att fantasemet är »an abstract notion, a mere instrument for research». Till skillnad från motiv, intrig, funktion osv. som kan förekomma i alla berättelser uppträder fantasemen endast i fantasy-genren och blir därmed genrekonstituerande. »The

presence of fantasemes is what makes a text fantasy», konkluderar författaren (s. 113). Ett forskningsinstrument som kan användas på så många nivåer, både konkret och abstrakt, och som blir så vidlyftigt tenderar att helt förlora sin skärpa.

Exemplifieringen av hur fantasemebegreppet fungerar praktiskt vid analysen av de enskilda skönlitterära texterna är heller inte helt övertygande. Vad som kan betecknas som ett fantaseme blir mycket godtyckligt. Det visar sig kunna stå för så olika kategorier som enskilda föremål och personer, en annan historisk tid, den magiska passagen mellan två världar samt begrepp som döden. Och det förefaller högst orimligt att samtliga dessa kategorier skall kunna rymmas under en definition som »structural elements» eller »narrative units».

Ytterligare en komplikation vad beträffar fantasemebegreppet gäller relationen fantasy-saga. Enligt Maria Nikolajeva tes att fantasemen konstituerar genren fantasy – vilket i det närmaste ter sig som ett slags cirkelbevis – kan fantaseme således inte förekomma i sagan, vilket Nikolajeva också medgav vid disputationen. Det avgörande kriteriet för Nikolajeva är om en två-världs-struktur förekommer i berättelsen eller ej. Går man efter den definitionen finner man dock att åtskilliga texter som vi vant oss vid att betrakta som sagor blir fantasy, t. ex. »Sunnanäng», av Astrid Lindgren och folksagan »Det svarta skrinet och det röda». Men häxan i Hans och Greta, som förvisso kan ses som ett magiskt element, blir ändå inget fantaseme.

Den kritik jag här framfört får emellertid inte undanskymma det faktum att Maria Nikolajeva genom sitt energiska brottande med berättarmönster och strukturella element i fantasygenren verkligen får denna att framstå klarare än tidigare.

The magic Code är en på många sätt okonventionell för att inte säga djärv avhandling. Maria Nikolajeva driver sina teser med kraft och teoretisk medvetenhet. Ibland finns dock tendenser till en obalans eller glidning i framställningen därigenom att författaren i formuleringarna av sina syften uttrycker sig väl kategoriskt för att sedan under arbetets gång tvingas till nyanseringar, beroende på materialets beskaffenhet. Trots många gemensamma drag är ändå 1900-talets fantasy-genre mycket heterogen.

Avhandlingen visar både den strukturalistiska metodens fördelar och dess nackdelar. Författaren har förtjänstfullt blottlagt fantasy-genrens typologi och konstansen i denna har även framgått. Genren bygger på ett flertal konventioner men en ständig dialog mellan dess olika författare har förts, vilket inneburit intressanta normbrott och förändringar. Framförallt visar avhandlingen övertygande hur folksagens och mytens mönster gett ett material som ständigt omformas och omgestaltas.

Med den strukturalistiska metoden får man dock enbart en kartläggning av textens olika byggstenar och relationen mellan de olika strukturerna eller fantasemen om man så vill. En tolkning av texten återstår att göra. Strukturbegreppet har den nackdelen att det får verket att framstå som ett statiskt system, en fast och fix byggnad, vilket kan vara förrädisk. Att författaren

ibland hemfaller åt en sådan syn framgår av ordval och formuleringar (t. ex. s. 95, där det om Edith Nesbit sägs att hon inför en regel som blir gällande för senare författare och s. 101, där det talas om Bostons sista del i serien Green Knowe som ett steg bakåt i genrens utveckling) som visar att tillbörlig hänsyn till den enskilda författarens frihet och egna kreativa för många inte tas.

Till avhandlingens förtjänster vill jag räkna att den rymmer flera uppslag till vidare studier. Det stora material som legat till grund för arbetet har gett möjligheter till jämförelser som av naturliga skäl inte alltid kunnat utvecklas till fullo.

The magic Code är en intressant avhandling också därigenom att den reser åtskilliga viktiga principiella frågor inom barnlitteraturområdet och litteraturvetenskapen i stort. Den lockar till eftertanke och till diskussion av t. ex. genrebegreppets djupare innebörd, intertextualitetens möjligheter, olika läsararter, receptionsfrågor och sist men inte minst belyser den fantasins på en gång fria och bundna lopp och den kreativa process som leder fram till det litterära verket.

Lena Kåreland

Franz Luttenberger: *Freud i Sverige. Psykoanalysens mottagande i svensk medicin och idédebatt*. Carlssons Bokförlag 1989.

Bokhandelsupplagan skiljer sig i smärre avseenden från den i Uppsala 1988 ventilerade avhandlingen. Franz Luttenberger har på några ställen villfarit opponentens önskemål, han har gjort mindre tillägg och preciserat resonemang och slutsatser. Avhandlingen har dessutom genomgått en stilistisk bearbetning. Den är framlagd inom ämnet idé- och lärdoms historia men har med sitt ämne, *Freud i Sverige*, ett allmänkulturellt intresse och bör inte passeras obemärkt av litteraturhistorikerna. Luttenberger noterar f. ö. i sin inledning hur Gunnar Brandell på 1960-talet initierade ett projekt som syftade till att klarlägga psykoanalysens inflytande på svenska författare.

Sigmund Freuds första nedslag i medicinsk facklitteratur i Sverige har observerats av Gösta Harding. I sin avhandling *Om tvångstankar* (1896) åberopade Bror Gadelius Freuds uppfattning att en anhopning av sexualretning kan ge upphov till vissa former av obestämd oro och ångest. Gadelius hävdade överhuvud en ömsesidighet mellan sexualsfären och intelligenslivet. »Till stöd för detta sammanhang tala fakta, som äro väl bekanta ej blott för psykologer men ock för natur- och kulturhistoriker. Så har sexualdriften för utvecklingen av djurens intelligens haft en eminent betydelse, och var man vet, vilken roll kärleken spelar i skaldernas inspiration.» Det kan i detta sammanhang förtjäna påpekas hur Ellen Key i Livslinjer på tal om de erotiska känslornas förfining hänvisade till nya vetenskapliga rön om den »inre sekretionen». Hon citerar i en not ur ett brev från en tysk adressat som rapporterade om medicinska nyupptäckter: »Der Mensch ist damit auch geschlechtlich mehr, als man